

ӘЛЕУМЕТТАНУ НЕГІЗДЕРІ

Әлеуметтік құрылым мен әлеуметтік
өзара әрекеттесу. 2-бөлім

Дәрістің мақсаты: институттардың әлеуметтік эволюциясы мен ыдырауын, адамдардың фреймдерді және икемді бірегейлікті, әсерді меңгеру тәсілін қалай пайдаланатынын қарастыру.

Негізгі терминдер: gemeinschaft, gesellschaft, қалып (фрейм), әсерді басқару.

Институттардың әлеуметтік эволюциясы және ыдырауы

Институттар қоғамға ерекше сипат береді. Кейбір қоғамдарда шіркеу, басқаларында отбасы немесе экономика басым институт болып табылады.

Аңшылық-терімшілік қоғамдар – жабайы аңдарды аулап, жеуге жарамды жемістерді, көгөністер мен дәндерді тағы сол сияқтыларды теріп жеп қана тамақ табатын қоғамдар. Бұл қоғамдар қарын тойдыру экономикасына негізделген, яғни адамдар өздері жей алатын тағамнан артық азық таппаған әрі оны сақтамаған.

Ауылшаруашылығындағы «бірінші революция» кезінде адамдар табиғаттың бергенін жай теріп алудың орнына өсімдік өсіріп, оны баптауды меңгерді. Бұл соқасыз, жер жыртатын жануарсыз, кішігірім фермалардан тұратын бағбаншылық қауымдардың қалыптасуына ықпал етті. Бағбаншылық қоғамдар тек таяқтың, кетпеннің көмегімен көп тағам өсіре алмады. Бірақ аңшылық-терімшілік қоғамдардан айырмашылығы – олар артық азық жинайтындай көбірек өнім өндіре бастады.

Екіншілік қоғамға өту кезінде металл құралдары мен дөңгелекті пайдалану технологиясы жетіліп, суарудың, ұрықтандырудың үздік әдістері қолданылды. Бұл өзгерістер әлеуметтік институттарды түбегейлі өзгертті.

Индустриялық қоғам – экономикасы механикалық, электр қуатын немесе қазба отын энергиясын пайдалана отырып, ауылшаруашылығына емес, тауарлардың жаппай өндірісіне негізделген қоғам. Жануарлар мен адам еңбегінен жаппай өндіріске ауысу қалаларды өркендетіп, саяси, әлеуметтік және экономикалық институттарды өзгертті.

Индустриялық қоғам киім-кешек, көлік, компьютер сияқты заттарды жаппай өндірумен әйгілі болса, постиндустриялық қоғамдар ақпарат шығару мен қызмет көрсетуге баса назар аударады. Постиндустриалдық әлемде жұмыс орындары (төрт немесе одан да көпжылдық жоғары білімі бар кадрларды алуға бағытталған) көп жалақы төленетін жұмыс пен (жоғары білімі жоқтарды алуды көздейтін) аз жалақы төленетін жұмыс болып екіге бөлінді. Сондықтан білімнің маңызы артты.

Әлеуметтік өзара әрекеттесу және күнделікті өмір

Күнделікті өмір әлеуметтануы қоғамдық мінез-құлық белгілері адамның күнделікті өмірдегі іс-әрекеттерінен қалай көрініс табатынын зерттейді. Белгілі бір жағдайда қалай әрекет ететінімізді шешу үшін «Мұнда не болып жатыр?» және «Қандай болмысты мойындаймын?» деген сұрақтарға жауап беру керек. Болған жайтты қалыпқа салып, бірегейлікті үйлестіру үшін факторлар мен топтар арасында бәсеке мен келіссөз қатар жүреді.

Драматургия – символдық интеракционизм теориясының Эрвин Гоффман негіздеген көзқарасы. Драматургия – қоғамдағы жағдайларды әрекет етушілердің аудиторияға өзі көздегендей әсер ету үшін жасайтын манипуляциялық іс-әрекетінің көріністері деп қарайтын теория.

Адамдардан қолдау іздеу – адамның мінез-құлқы жайлы мағлұмат беретін маңызды фактор. Өзіне деген ықыласты арттыру мақсатында адам өзінің қадір-қасиетін арттырып, сол биікте тұру үшін әсерді басқару әдісін қолданады. Бұл әрекет айыпты болудан қашу және адамның ықыласына бөлену деген екі формада жүзеге асады.

Gemeinschaft – адамдар өзара тығыз жеке байланыс орнататын қоғам.

Gesellschaft – адамдар өзара адами тұрғыда емес, қажеттілік тұрғысынан байланыс орнататын қоғам.

Қалып (фрейм) – жағдайды бағалау, болып жатқан қарым-қатынастан не күтетінін анықтау.
Әсерді басқару – адамдардың басқалардың көзқарасын басқару үшін жасайтын іс-әрекеті.

Дербес жұмыстарға арналған тапсырмалар

1. Қоғамдардың жіктелуін салыстырмалы түрде шолу жасай отырып, түсіндіріңіз.
2. Институттардың әлеуметтік эволюция барысында өзгеруін талдаңыз.
3. Күнделікті өмір әлеуметтануының қарастыратын негізгі мәселелерін атаңыз.

Бақылау және талқылау сұрақтары

1. Салыстырып қарайтын болсақ, ежелгі қауымдарда жалғыз әлеуметтік институт – отбасы ғана болған. Қазіргі қоғамдарда көптеген күрделі институттар бар. Институттардың бұлайша ұлғаюына не себеп болды?
2. Біреудің жеке болмысына қатысты әлдекіммен келіспей қалған кезіңізді айтып беріңіз. Жағдай қалай болып еді? Онда неге адамның болмысы проблемаға айналды? Соңында болмысқа қатысты кімнің анықтамасы қабылданды? Неге?

Қосымша әдебиет және ақпарат көздері

1. Ритцер Дж., Степнички Дж., Әлеуметтану теориясы. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2018. – 856 бет.
2. Бринкерхоф Д., Уэйтс Р., Ортега С., Әлеуметтану негіздері. 9-басылым. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. – 464 б.
3. Бергер П., Лукман Т., Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: «Медиум», 1995. – 323 с.
4. Гофман И., Представление себя другим в повседневной жизни. – М.: «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2000. – 304 с.
5. Гофман И., Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта. – М.: Институт социологии РАН, 2003 – 752 с.